

Гнатенко М. П.,
здобувач другого року навчання
третього (освітньо-наукового) рівня юридичного факультету
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
<https://orcid.org/0009-0001-3591-5943>

СИРІЯ: ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ (ВІД ПРОТЕСТІВ ДО СПРАВЖНЬОЇ ВІЙНИ)

SYRIA: CRIMES AGAINST HUMANITY (FROM PROTESTS TO REAL WAR)

Затяжний конфлікт, який почався з протестів, а завершився громадянською війною з втручанням іноземних держав, демонструє, до яких жахливих наслідків може призвести жага зберегти владу. Протести, які мали б бути складником та органічним продовженням Арабської весни (наприклад, у Тунісі протести призвели до зміни влади), а також можливістю отримати демократичні зміни, у підсумку переросли у довготривалу боротьбу зі скоєнням численних злочинів проти людяності та застосуванням хімічної зброї проти власних громадян. Приклад Сирії демонструє нам, що з кожним новим роком будь-який конфлікт лише поглиблюється, набуває нових, більш руйнівних норм, а насилля та ненависть стають частиною буття країни, що призводить до ще більших жертв і зрештою до зміни психології народу. Метою даного наукового дослідження є виявлення сутності та природи злочинів проти людяності, які здійснювалися сирійською владою по відношенню до власних громадян. Нульова цінність людського життя, відсутність здатності до співчуття іншим, прийняття насильства як панівної ідеології, а також буквальне знущання з родичів страчених не є якимись унікальними явищами, притаманними виключно Сирії, це радше постулати, на яких тримаються усі диктаторські режими. У ході дослідження зроблено висновки, згідно з якими, війна у Сирії, що тривала багато років, демонструє жахливі наслідки спрямованості режиму залишатися при владі завдяки силі: 1) зростання й поширення насильства у суспільстві; 2) криза людяності та дестабілізація мирного світового правопорядку, до порушення якого долучилися інші країни, що, як, наприклад, РФ, не тільки не доклали жодних зусиль до скорішого завершення цієї війни, а, навпаки, лише сприяли беззаконням і насильству. Велика кількість жертв, переміщених осіб (як по країні, так і за кордон), гуманітарна катастрофа, зруйнування інфраструктури, цивільних об'єктів, медичних закладів і закладів освіти, знищення об'єктів культурної спадщини – стан, у якому перебував сирійський народ роками. Окрім того, вкотре актуалізовано питання ефективності міжнародного співтовариства, яке має сфокусувати увагу на розробці й впровадженні стратегій мінімізації / подолання насильства.

Ключові слова: права людини, Седная, злочинні дії, насильство, масові вбивства, позасудові страти, Військовий польовий суд.

The protracted conflict, which began with protests and ended in civil war with the intervention of foreign states, demonstrates the terrible consequences that the thirst for power can lead to. The protests, which should have been part of and a natural continuation of the Arab Spring (for example, in Tunisia, protests led to a change of power) and an opportunity for democratic change, ultimately turned into a long-term struggle marked by numerous crimes against humanity and the use of chemical weapons against the country's own citizens. The example of Syria demonstrates that with each passing year, any conflict only deepens, acquires new, more destructive norms, and violence and hatred become part of the country's existence, leading to even greater casualties and ultimately to a change in the psychology of the people. The purpose of this scientific study is to identify the essence and nature of crimes against humanity committed by the Syrian authorities against their own citizens. The zero value of human life, the inability to empathize with others, the acceptance of violence as the dominant ideology, and the literal mockery of the relatives of those executed are not unique phenomena specific to Syria; rather, they are the postulates on which all dictatorial regimes are based. The study concludes that the war in Syria, which has lasted for many years, demonstrates the terrible consequences of the regime's determination to remain in power through force: 1) the growth and spread of violence in society; 2) a crisis of humanity and destabilization of the peaceful world order, which has been violated by other countries, such as the Russian Federation, which not only made no effort to bring this war to a speedy conclusion, but, on the contrary, only contributed to lawlessness and violence. A large number of victims, displaced persons (both within the country and abroad), a humanitarian catastrophe, the destruction of infrastructure, civilian facilities, medical and educational institutions, and the destruction

of cultural heritage sites – this is the situation in which the Syrian people have found themselves for years. In addition, the issue of the effectiveness of the international community has once again been raised, which should focus its attention on developing and implementing strategies to minimize / overcome violence.

Key words: *human rights, Saydnaya, criminal acts, violence, mass killings, extrajudicial executions, military field court.*

Актуальність теми дослідження. Гострота ситуації, у якій опинилася Сирія (від початку протестів проти влади до громадянської війни та втручанням у боротьбу іноземних держав) протягом років, демонструє, до яких жахливих наслідків може призвести затяжний конфлікт. Протести, які мали б бути складником та органічним продовженням Арабської весни (наприклад, у Тунісі протести призвели до зміни влади), а також можливістю демократичних змін, у підсумку переросли у довгочасну боротьбу, що супроводжувалася скоєнням численних злочинів проти людяності, а також застосуванням хімічної зброї проти власних громадян. Приклад Сирії засвідчує, що з кожним новим роком будь-який конфлікт лише поглиблюється, набуває більш руйнівних норм, а насилля та ненависть стають частиною буття країни, що призводить до ще більших жертв і загалом може змінювати психологію народу.

Так, у Доповіді Незалежної міжнародної комісії з розслідування подій у Сирійській Арабській Республіці за 2025 р. зазначалося, що «різні держави-члени Організації Об'єднаних Націй втрутилися, ще більше піджививши та продовживши насильство, в результаті чого понад 15 мільйонів сирійців (понад дві третини довоєнного населення) були змушені покинути свої домівки з початку конфлікту, а сотні тисяч цивільних осіб загинули. Громади зазнали значних збитків внаслідок триваючого конфлікту, гуманітарної та економічної катастроф, а також значного руйнування міст країни, цивільної інфраструктури, медичних та освітніх закладів, об'єктів культурної спадщини тощо» [8, с. 2] (переклад наш – М. Г.).

Як бачимо, ситуація у Сирії вирізнялася випадками численних порушень норм міжнародного права. Це вкотре демонструє факт того, що міжнародне співтовариство / законодавство у сфері запобігання злочинам (воєнним, проти людяності) не є ефективним і не може у разі потреби попередити злочинні дії. Утім, варто зауважити, що у питанні дотримання правил ведення війни вагому роль грають навіть не

можливі санкції щодо осіб, які віддають відповідні накази або скоюють злочини, а морально-етичне ставлення даних осіб до масових протиправних діянь. Зокрема, війна за своєю суттю є злочинною, і навряд чи можна сподіватися, що людина / держава, яка розв'язала війну, під час бойових дій буде дотримуватися міжнародних норм або конвенцій. У такому разі той, хто приймає рішення щодо початку війни – чи то диктатор, чи керівна партія, чи коаліція осіб, – має повну владу та свободу в контексті вибору правил ведення військових дій. Такий підхід суперечить нормам як міжнародного права, так і моралі. Інакше кажучи, у цьому разі відсутній той чинник, який міг би зупинити армію, що наступає, від злочинних дій.

Слід зауважити, що Б. Асад мав підтримку армії, силових структур та отримував допомогу ззовні, паралельно схвалюючи насильство щодо власних громадян. Не було жодної умови, зокрема дипломатичної, яка могла б спинити його. За таких обставин на перший план виходить опозиція й, відповідно, ті методи, які вона використовує проти армії диктатора. Очевидно, що єдиний вихід – збройна боротьба. Утім, варто зауважити, що конфлікт у Сирії багатогранний, і злочини під час ведення бойових дій здійснювала не тільки провладна армія, але й опозиційні загони. Наприклад, у Доповіді Незалежної міжнародної комісії з розслідування подій у Сирійській Арабській Республіці за 2021 р. зазначалося, що «протягом останнього десятиліття жодна з воюючих сторін у Сирійській Арабській Республіці не дотримувалася прав затриманих осіб відповідно до міжнародних правових зобов'язань. Використання довільного затримання, катувань та жорстокого поводження, включаючи сексуальне насильство, мимовільне або примусове зникнення та позасудові страти, було характерною рисою конфлікту» [7, с. 2] (переклад наш – М. Г.).

Вищезазначена інформація демонструє багатогранність і складність тієї ситуації, у якій опинилася Сирія: насильство стало засобом досягнення мети сторонами конфлікту. Дані

факти актуалізують перед світовою спільнотою кілька викликів, що можна сформулювати у вигляді таких питань:

1) як подолати тривалу кризу через розбудову й провадження механізмів притягнення винних до відповідальності за скоєні злочини;

2) як підвищити ефективність контролю за дотриманням норм міжнародного права під час воєн, коли, як у випадку із Сирією, влада не допускає міжнародні організації до моніторингу та оцінки ситуації;

3) як забезпечити бодай мінімальну законність і справедливість під час триваючих конфліктів, коли рівень насилля з кожним роком безпосередньо зростає;

4) як об'єднати політичні інтереси тих країн, які прагнуть і докладають зусилля до стабілізації ситуації у певній країні, надаючи допомогу, релевантну цілі нормалізації становища (йдеться про реальні, а не символічні кроки підтримки, які на практиці не дозволяють остаточно вирішити проблему).

Аналіз останніх джерел та публікацій. Варто зауважити, що тематика злочинів проти людяності, скоюваних у Сирії, малодосліджена у працях науковців, незважаючи на те, що проблематика затяжного конфлікту, у якому опинилася ця країна, є надзвичайно актуальною для усієї міжнародної спільноти, зокрема з огляду на такі два моменти, як:

1) ситуація російсько-української війни, що безпосередньо супроводжується скоєнням злочинів проти людяності;

2) необхідність розробки нових стратегій з метою попередження конфліктів на ранніх стадіях, що є пріоритетним завданням, яке з новою силою наразі постало перед демократичним світом.

Загалом слід зауважити, що сутність проблеми злочинів проти людяності досліджують такі сучасні вітчизняні та зарубіжні науковці, як М. Грушко, А. Політова, Ю. Ругало, М. Тома, Г. Лаутерпахт, Р. Лемкін та ін. Зокрема, М. Тома акцентує увагу на тому, що «злочини проти людяності – це злочини, які покликані знищити саму природу людини. Ці злочини вважають найжахливішими злочинами, адже вони означають усвідомлені масові вбивства або за фактом самого існування людей (злочини проти людяності), або за фактом приналежності

до етнічної чи національної групи (геноцид)» [4, с. 341].

Під цим кутом зору метою даного наукового дослідження є виявлення сутності та природи злочинів проти людяності, які здійснювалися сирійською владою по відношенню до власних громадян. Досягненню зазначеної мети сприятиме розв'язання таких завдань:

1) розглянути насильницькі практики, які застосовувала сирійська влада проти опозиційно налаштованих громадян;

2) висвітлити мережу в'язниць, які перетворилися на катівні за часів Б. Асада;

3) висвітлити діяльність «судів», що не мали нічого спільного із правосуддям;

4) зробити висновки.

Основою для написання даної статті послужили доповіді Незалежної міжнародної комісії з розслідування подій у Сирійській Арабській Республіці, звіти організації Amnesty International, а також звіт Сирійської мережі з прав людини.

Виклад основного матеріалу. Численні злочини проти людяності вчинялися у Сирії із самого початку конфлікту – протестів, які охопили країну.

Слід відмітити, що протягом років урядові сили застосовували насильницькі зникнення протестувальників, намагаючись припинити протести. У доповіді Незалежної міжнародної комісії з розслідування подій у Сирійській Арабській Республіці, зокрема, зазначалося, що «протягом десятиліття урядові сили безпеки навмисно здійснювали масові насильницькі зникнення з метою поширення страху, придушення інакомислення та як покарання. Найвищі показники зникнень були зафіксовані в перші роки повстань. За вражаюче послідовною схемою арешти здебільшого здійснювалися без законного ордеру, а сили безпеки не повідомляли заарештованих та їхні родини про те, куди їх везуть. З 2011 року 63% свідчень, пов'язаних із затриманням урядом, містили інформацію про випадки насильницьких зникнень. Місцезнаходження десятків тисяч заарештованих протягом конфлікту досі невідоме» [7, с. 8–9] (переклад наш – М. Г.).

Варто зауважити, що застосовувані насильницькі практики, описані у доповіді, являють собою злочини проти людяності. Окрім того,

слід наголосити на системному характері та масовості даних злочинів, що скоювалися роками, а жертвами яких стали десятки тисяч людей. Це свідчить про те, що дані діяння були не поодинокими, а являли собою цілеспрямовану державну політику Б. Асада, який використовував незаконні методи роботи органів безпеки для збереження влади у країні.

Так, згідно з даними дані Сирійської мережі з прав людини, з березня 2011 р. по серпень 2024 р. у Сирії було заарештовано 157 634 особи. Зокрема, в оприлюдненому у мережі 13-му щорічному Звіті наведено такі дані щодо розподілення відповідальності за зазначені арешти / зникнення безвісти:

1) сирійські урядові сили, які охоплюють армію, службу безпеки, місцеві загони, шийтські іноземні загони, відповідальні за арешт 136 614 осіб (серед них 3 698 дітей і 8 504 жінок);

2) угруповання ІДІЛ арештувало 8 684 особи (дітей серед них 319, жінок – 255);

3) угруповання Хаят Тахрір аш-Шам – 2 684 особи (47 дітей і 45 жінок);

4) усі збройні опозиційні формування, у тому числі Сирійська національна армія, – 4 371 особу (серед них 368 дітей і 883 жінки);

5) сирійські демократичні сили – 5 281 особу (842 дитини та 534 жінки) [9].

З огляду на ці дані можна зробити висновок, що структури уряду Сирії відповідальні за переважну більшість арештів. Окрім того, слід зауважити, що переважна більшість арештованих різними групами / структурами вважалася зниклими безвісти. Так, Сирійська мережа з прав людини наводить важливі дані.

1. Сирійські урядові сили відповідальні за зникнення 96 321 осіб (серед яких 2 329 дітей та 5 742 жінок). Якщо порівнювати дані цифри із загальною кількістю затриманих владою Сирії, то виявиться, що переважна більшість, приблизно 70% осіб, або незаконно утримувалися, або до них було застосовано інші насильницькі дії незаконного характеру.

2. За статистичними даними, 100% з арештованих угрупованням ІДІЛ (8 684 осіб) вважаються зниклими безвісти.

3. 84% осіб (2 264) зникло безвісти від загального числа затриманих угрупованням Хаят Тахрір аш-Шам.

4. Усі збройні опозиційні формування, у тому числі Сирійська національна армія, відповідалні за 68 % (2 986) зниклих безвісти.

5. Статистичний показник у 56% (2 981) осіб, зниклих безвісти з числа затриманих, припадає на Сирійські демократичні сили [9].

Крім того, важливо відмітити кількість смертей, які відображено у звіті Сирійської мережі з прав людини: «SNHR також задокументувала, що з початку 2018 р. до серпня 2024 р. сирійські урядові сили зареєстрували в реєстрах цивільного стану щонайменше 1634 випадки смерті осіб, серед яких 24 дитини та 21 жінка, а також 16 медичних працівників. У всіх цих 1634 випадках причина смерті не була розкрита, а режим не повернув тіла жертв їхнім сім'ям і навіть не повідомив сім'ї про момент смерті їхніх близьких. Серед цих 1634 випадків також було чотири особи, яких було ідентифіковано за фотографіями жертв тортур, що просочилися з військових госпіталів режиму, відомих як «фотографії Цезаря»» [9, с. 9] (переклад наш – М. Г.).

Вищезазначені дані свідчать про такі моменти, як:

1) масштабність беззаконня у Сирії;

2) системна структура насильства, що тривала роками.

Зокрема, варто виокремити абсолютно домінуючу роль владних сирійських структур у репресивних діях. Державний апарат застосовував насильство як метод досягнення політичної мети, а саме – подолання опозиції та будь-яких форм опору. Окрім того, велика кількість зниклих безвісти серед затриманих демонструє не просто факт незаконних арештів, а й масове застосування тортур, позасудових страт та інших насильницьких дій. Метою було не просто знищити тих, хто готовий до активного супротиву, а й створити у країні атмосферу страху, щоб подолати будь-яке бажання у свідомих сирійських громадян цікавитися політичними справами.

Так, у звіті Сирійської мережі з прав людини зазначено, що ці діяння є злочинами проти людяності: «Ці цифри, які базуються на даних SNHR, показують, що сирійський режим заарештував і призвів до зникнення найбільшу частку сирійських громадян у цих категоріях. Затриманий зазвичай стає насильно зниклою

особою відразу після або через кілька днів після арешту, що відображається у величезній кількості зниклих безвісти осіб, більша частина яких – приблизно 85% – були зниклими безвісти через сили сирійського режиму. Величезна кількість жертв насильницьких зникнень підтверджує, що це є систематичною, рутинною практикою, яка широко застосовується проти десятків тисяч затриманих. Таким чином, це становить злочин проти людяності» [9, с. 5] (переклад наш – М. Г.).

Тенденція високої кількості зниклих безвісти зберігалась і у тих різного спрямування угрупованнях, які не мали відношення до сирійського уряду. Це свідчить про той факт, що серед усіх учасників конфлікту мали місце випадки беззаконня. Загалом це демонструє, що у роки протистояння Сирія перетворилася на країну суцільної безкарності та відсутності дієвих правових інституцій, які могли б захистити її населення від свавільних дій влади, а насильство з боку урядових структур породжувало агресивні кроки від опозиційних угруповань. Окрім того, зазначена ситуація впливала на моральний стан сирійського народу, що, зокрема, призводило або до стану психологічної безпорадності, коли людина втрачала віру у власні сили та можливість позитивних змін, або до прийняття / нормалізації насильства, яке уже ставало звичною частиною життя й, відповідно, не викликало спротиву.

У цей час поширеною у Сирії була мережа урядових тюрем і катівень, де відбувалися численні злочини проти людяності. Однією із найвідоміших сирійських тюрем була Седная. Зокрема, дана в'язниця була розділена на два центри, де людей утримували під вартою. Так, за даними організації Amnesty International, у в'язниці могло перебувати від 10 до 20 тисяч людей. Два центри – це дві будівлі, «червона» та «біла». Різні центри потрібні були сирійській владі для того, щоб розділяти затриманих.

У «червоній будівлі» переважну більшість ув'язнених й утримуваних складали цивільні особи, які були заарештовані ще з часів початку протистояння у 2011 р. У «білій будівлі» натомість більшість затриманих були офіцери та солдати сирійської армії [6].

Варто зауважити, що особи, утримувані у «червоній будівлі», піддавалися система-

тичним знущанням: до них застосовували катування, жорстокі побиття та сексуальне насильство. Окрім того, ув'язнені мали проблеми з доступом до ліків, медичної допомоги, їжі та води. У свою чергу, жахливими були й санітарні умови, у яких знаходилися затримані, що призводило до численних хвороб та інфекцій. У даному контексті важливими є свідчення тих, хто безпосередньо перебував у цих нелюдських умовах. Так, Омар, який був учнем середньої школи на момент арешту, зазначав: «Я навіть не знаю, яким словом описати те, що я бачив. Охоронець просив усіх роздягнутися і по черзі йти до туалету. Коли ми йшли до ванної кімнати, вони вибирали одного з хлопців, когось маленького, молодого або світлошкірого. Вони просили його стати обличчям до дверей і закрити очі. Потім вони просили більшого в'язня згвалтувати його... Ніхто не зізнається, що це сталося з ними, але це траплялося дуже часто... Іноді психологічний біль гірший за фізичний, і люди, яких змушували це робити, ніколи більше не були такими, як раніше» [6, с. 7] (переклад наш – М. Г.).

Ще один ув'язнений, «Самір», розповідає про факти побиття, яких він зазнав: «Побиття було дуже жорстоким. Це було так, ніби у тебе в руках був цвях, і ти намагався знову і знову забити його в камінь. Це було неможливо, але вони просто продовжували. Я мріяв, щоб вони просто відрізали мені ноги, замість того, щоб бити їх» [6, с. 7] (переклад наш – М. Г.).

Дані випадки свідчать про той факт, що зло, породжуване злочинами проти людяності, які спричиняють до смерті й руйнування, поширюється з неабиякою швидкістю й вкорінюється глибоко всередині тих, хто його застосовує. Важко уявити й пояснити у цивілізованому світі витоки й сутність потягу до знущань однієї групи людей над іншою – своїх же співгромадян, та їхніх вбивств. У випадку із Сирією йдеться про політичні розбіжності всередині країни та жагу залишитися при владі, що мали наслідком не тільки страшну війну на довгі роки з десятками тисяч жертв, а й вплив на свідомість / підсвідоме. Так, про зміну свідомості в умовах постійного стану насилля зазначав «Ваель», який перебував у Седнаї з 2012 по 2014 р.: «Наші мізки почали розвиватися дуже дивним чином у Седнаї. Ми не думали

про те, що робимо – ми просто досягли стану варварства і вступили в нього, навіть не замислюючись. Все, що ми робили, було частиною боротьби за виживання. Це справжня війна, і, зрештою, якщо ти відмовляєшся воювати, ти помреш» [6, с. 14] (переклад наш – М. Г.).

У свою чергу, у звіті Amnesty International наголошується на фактах масових вбивств (таємних позасудових страт) ув'язнених, які перебували у червоній будівлі. Так, вбивства затриманих відбувалися у формі масових повішень. У документі даної організації безпосередньо подано опис процедур страти: «Перед повішенням жертв засуджують до смерті на «судах» у Військовому польовому суді, розташованому в районі аль-Кабун у Дамаску, які тривають від однієї до трьох хвилин. Удень, коли тюремна адміністрація проводить повішення, які вони називають «вечіркою», вони забирають жертв з камер у другій половині дня. Затриманим, які знаходяться у списку, кажуть, що їх перевезуть до цивільної в'язниці. Натомість їх привозять до камери в підвалі червоної будівлі, де їх жорстоко б'ють протягом двох-трьох годин. Серед ночі їм зав'язують очі і перевозять у вантажівках або мікроавтобусах до білої будівлі. Там їх забирають до кімнати в підвалі і вішають. Це відбувається один-два рази на тиждень, і кожного разу від 20 до 50 осіб страчують через повішення» [6, с. 6] (переклад наш – М. Г.).

З огляду на зазначене важливо наголосити на морально-етичному складнику, що знайшов своє відображення у наведеній цитаті. Так, нульова цінність людського життя, відсутність здатності до співчуття, що вирізняє людину від інших живих істот, прийняття насильства як панівної ідеології та буквально знуцання з родичів страчених (наприклад, називати вбивства – вечірками) – не є якимись унікальними явищами, притаманними виключно Сирії, це радше постулати, на яких тримаються усі диктаторські режими.

Як зазначено у звіті Amnesty International, останній етап страти виглядав так: «Після виконання вироку тіла жертв завантажують у вантажівку, перевозять до лікарні Тішрін для реєстрації та ховають у масових могилах. Ці могили розташовані на військових землях поблизу Дамаска, зокрема в Наджха, селі на головній дорозі між Свейдою та Дамаском, та

в Катані, невеликому містечку на західних околицях Дамаска» [6, с. 6] (переклад наш – М. Г.).

Варто й зауважити на факті, відображеному у звіті, згідно з яким дані страти відбувалися за цілковитого сприяння сирійського уряду: «Процес підвищення санкціонується високопосадовцями найвищого рівня. Смертні вироки затверджуються Великим муфтієм Сирії та міністром оборони або начальником штабу армії, які уповноважені діяти від імені президента Башара аль-Асада. Вироки також підписуються головою та військовим прокурором Військового польового суду та представником сил безпеки» [6, с. 6] (переклад наш – М. Г.).

Окрім того, слід зазначити, що діяльність «судів» у Сирії була фікцією. Наприклад, колишній працівник в'язниці розповідав, що зізнання практично в усіх випадках були отримані завдяки тортурам. Разом з тим, залежно від тяжкості того злочину, у якому зізнався затриманий, його відправляли або до польового суду (якщо розвідка вважала, що людину мають стратити), або до антитерористичного (якщо цілком було залишити особу за ґратами на довгий проміжок часу). Про ілюзорність правосуддя зазначав і колишній сирійський суддя Військового суду, який так описував Військовий польовий суд: «Це суд, куди відправляють людей, яких вважають реальною загрозою для режиму. Людей, яких там судять, звинувачують у злочинах проти держави. Вас можуть відправити туди, навіть якщо проти вас немає доказів... Польовий суд є найнебезпечнішим для затриманих. Навіть якщо проти вас немає доказів, або є лише зізнання від розвідувального підрозділу, вас можуть стратити на підставі цього зізнання... [Військовий польовий суд] взагалі не зобов'язаний дотримуватися сирійської правової системи. Він знаходиться поза правилами... Затримані проводять там дуже короткий час – одну-дві хвилини – а потім їх відправляють. Суддя запитає ім'я затриманого і чи вчинив він злочин. Незалежно від того, чи відповідь буде «так» чи «ні», його засудять... Цей суд не має жодного відношення до верховенства права. Це не суд» [6, с. 18] (переклад наш – М. Г.).

З огляду на зазначене логічним є висновок про відсутність системи правосуддя у Сирії часів Б. Асада. Сирійський суд, як і в інших

диктаторських країнах, перетворився на інструмент політичних репресій, який керувався не правом і законами, а політичною волею лідера країни та державною ідеологією. Засудження за повної відсутності доказів, тортури, знущання й страти призвело до перетворення суду на каральний орган.

Серед винних у скоєнні масових злочинів щодо сирійського населення варто виокремити не тільки режим Б. Асада, який прагнув залишитися при владі, а й уряди країн-союзників, що допомагали сирійській владі скоювати воєнні злочини / злочини проти людяності. Так, у звіті «Ми ніде не в безпеці», опублікованому організацією Amnesty International, зроблено й акцент на ролі РФ у знищенні цивільних об'єктів у Сирії: «Розслідування Amnesty International щодо нападів, описаних у цьому звіті, дозволило зробити висновок, що сирійські та російські урядові сили несуть відповідальність за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права на північному заході Сирії, навмисно направляючи напади проти цивільного населення та цивільних об'єктів, таких як лікарні та школи, не розрізняючи цивільних осіб та бойовиків, а також використовуючи заборонену зброю в нападах, які призвели до загибелі або поранення цивільних осіб. Ці порушення є військовими злочинами. Вони також є частиною усталеної практики сирійських урядових сил, які націлюються на цивільних осіб, медичні заклади, школи, будинки та іншу цивільну інфраструктуру в районах, контрольованих опозиційними силами. Ці заборонені дії систематично здійснюються урядом в Ідлібі, Алеппо та інших провінціях Сирії, включаючи сільську місцевість Дамаска, Дар'а та Хомс, в рамках державної політики покарання цивільних осіб у районах, контрольованих опозицією. Таким чином, вони є частиною широкомасштабних та систематичних нападів держави на цивільне населення і становлять злочини проти людяності» [5, с. 13] (переклад наш – М. Г.).

Участь РФ у війні як союзника сирійської влади свідчить про те, що вона є співвідповідальною за здійснення злочинів проти людя-

ності та систематичні руйнування цивільних об'єктів. Зокрема, РФ не дотримувалася норм міжнародного права під час участі у військових операціях на території Сирії, використовуючи невибіркові бомбардування як засіб для досягнення мети – збереження існуючого на той момент сирійського режиму. Так, у 2016 р. «ВКС Росії завдали авіаударів по містечку Ібйин на заході Алеппо, внаслідок чого загинули 19 мирних мешканців, серед яких четверо дітей» [1]. Окрім того, РФ застосовувала вакуумні бомби: «у результаті авіаудару по підконтрольних опозиції районах Алеппо в Сирії загинули шість мирних жителів, у тому числі жінки і діти. Крім того, поранення отримали 19 осіб» [2]. Загалом, з вересня 2015 р. по вересень 2018 р., як повідомляла організація «Сирійський архів», було задокументовано понад 1400 випадків, коли росія атакувала в Сирії цивільні об'єкти [3]. Інакше кажучи, дії РФ можна розглядати як частину її стратегії застосування терору для досягнення політичних цілей без урахування гуманітарних наслідків і жертв серед цивільного населення.

Отже, війна у Сирії, що тривала багато років, демонструє жакливі наслідки спрямованості режиму залишатися при владі завдяки силі:

1) зростання й поширення насильства у суспільстві;

2) криза людяності та дестабілізація мирного світового правопорядку, до порушення якого долучилися інші країни, що, як, наприклад, РФ, не тільки не доклали жодних зусиль до скорішого завершення цієї війни, а, навпаки, лише сприяли беззаконням і насильству.

Велика кількість жертв, переміщених осіб (як по країні, так і за кордон), гуманітарна катастрофа, зруйнування інфраструктури, цивільних об'єктів, медичних закладів і закладів освіти, знищення об'єктів культурної спадщини – стан, у якому перебував сирійський народ роками. Окрім того, вкотре заактуалізовано питання ефективності міжнародного співтовариства, яке має сфокусувати увагу на розробці й впровадженні стратегій мінімізації / подолання насильства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Від ударів авіації РФ по сирійському Алеппо загинули 19 мирних мешканців. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2016/07/11/7051935/>.
2. Росія скинула «вакуумні бомби» на житловий масив Алеппо. URL: https://lb.ua/world/2016/09/28/346378_rossiya_sbrosila_vakuumnie_bombi.html.
3. Сирійський архів задокументував понад 1,4 тис. атак РФ на цивільних. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/11/1/7088842/>.
4. Тома, М. Г. (2024). «Злочини проти людяності: поняття та ознаки». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, т. 2, № 81, 341–345. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.53>.
5. «Nowhere is safe for us». Unlawful attacks and mass displacement in north-west Syria. Amnesty International, 2020. URL: <https://www.amnesty.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/%E2%80%98nowhere-is-safe-for-us-mde-24.2089.2020.pdf>.
6. Human slaughter house. Mass hangings and extermination at Sadnaya prison, Syria. Amnesty International, 2017. URL: https://www.amnestyusa.org/wp-content/uploads/2017/04/human_slaughterhouse.pdf.
7. Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic, 2021. URL: <https://docs.un.org/en/A/HRC/46/55>.
8. Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic, 2025. URL: <https://docs.un.org/en/A/HRC/58/66>.
9. SNHR's 13th Annual Report on Enforced Disappearance in Syria on the International Day of the Disappeared: No End in Sight for the Crime of Enforced Disappearance in Syria, 2024. URL: <https://snhr.org/wp-content/uploads/2024/08/R240814E.pdf>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.11.2025

Дата публікації: 19.12.2025